

- **Xalqaro tajriba almashinuv:** Xorijiy oʻz-oʻzini baholash usullarini mahalliy taʼlim muhitiga moslashtirish^[24].

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yildagi PQ-4860-son qarori maxsus taʼlim sohasida zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni qoʻllab-quvvatlaydi, bu esa oʻz-oʻzini baholashning samarasini oshiradi^[25].

Xulosa

Oʻz-oʻzini baholash usullari intellektual nuqsonli bolalarni oʻqitishda muhim refleksiv kompetentsiya sifatida pedagoglarning professional samaradorligini oshiradi. Xolislik, tizimlilik, maqsadlarga yoʻnaltirilganlik, refleksiv yondashuv va integratsiya kabi tamoyillar ushbu usullarni amalda qoʻllashda asosiy rol oʻynaydi. Refleksiv jurnallar, soʻrovnomalar, darslarni kuzatish, fikr-mulohaza tahlili va raqamli vositalardan foydalanish oʻz-oʻzini baholashni tizimli va samarali qiladi. Oʻzbekistonda maxsus taʼlim tizimining rivojlanishi, ayniqsa inklyuziv taʼlim va zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi, oʻz-oʻzini baholashning ahamiyatini yanada oshiradi. Ushbu boʻlimda keltirilgan tahlillar va adabiyotlar oʻz-oʻzini baholash usullarining mohiyati va oʻrnini chuqur tushunishga yordam beradi va oʻquv qoʻllanmaning keyingi boʻlimlari uchun mustahkam пойdevor yaratadi.

6.5. Innovatsion tajribalarni oʻrganish va tatbiq etish

Innovatsion tajribalarni oʻrganish va tatbiq etish oligofrenopedagogik faoliyatda refleksiv kompetentlikning muhim tarkibiy qismi sifatida zamonaviy taʼlim usullarini oʻzlashtirish, intellektual nuqsonli bolalarni oʻqitishda yangi yondashuvlarni qoʻllash va taʼlim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bu jarayon pedagogning oʻz faoliyatini tahlil qilishi, ilgʻor tajribalarni oʻrganishi va ularni mahalliy sharoitlarga moslashtirib tatbiq etishini oʻz ichiga oladi. Ushbu boʻlimda innovatsion tajribalarni oʻrganish va tatbiq etishning mohiyati, tamoyillari, usullari va ahamiyati oʻzbek va xorijiy adabiyotlar asosida tahlil qilinadi. Matn Izbullayeva G. (2022, 2023), Aytmetova S.T. va boshqalar (2000), Mutalipova M.J. va Xodjayev B.X. (2014), Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023), shuningdek, Vygotskiy va Luriya kabi olimlarning ishlariga asoslanadi. Boʻlimning maqsadi – innovatsion tajribalarni oʻrganish va tatbiq etishning intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashdagi oʻrnini chuqur tahlil qilish va ularning taʼlim jarayonidagi ahamiyatini aniqlashdir.

Innovatsion tajribalarni oʻrganish va tatbiq etishning mohiyati

Innovatsion tajribalarni oʻrganish va tatbiq etish pedagogning zamonaviy taʼlim metodlari, texnologiyalari va xalqaro tajribalarni oʻrganishi, ularni oʻz faoliyatiga moslashtirishi va taʼlim jarayonida samarali qoʻllashini anglatadi. Bu jarayon refleksiv kompetentlikning muhim qismi boʻlib, pedagogga oʻz ishini takomillashtirish, oʻquvchilarning individual ehtiyojlariga mos yondashuvlarni shakllantirish va taʼlim sifatini oshirish imkonini beradi. Izbullayeva G. (2022)

ta'kidlaganidek, "innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etish pedagogning professional malakasini oshirish va ta'lim jarayonini zamonaviy talablarga moslashtirishning asosiy yo'lidir"^[1]. Ushbu jarayon quyidagi maqsadlarni ko'zlaydi:

- Zamonaviy ta'lim metodlari va texnologiyalarini o'zlashtirish.
- O'quvchilarning ta'lim jarayoniga moslashuvini oshirish.
- Intellektual nuqsonli bolalar uchun samarali ta'lim strategiyalarini ishlab chiqish.
- Ta'lim muhitida innovatsion yondashuvlarni joriy etish orqali ijobiy natijalarga erishish^[2].

Aytmetova S.T. va boshqalar (2000) ta'kidlaganidek, intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashda innovatsion tajribalarni tatbiq etish pedagogga o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlariga mos yangi usullarni qo'llash imkonini beradi^[3].

Innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etishning asosiy tamoyillari

Innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etish bir nechta asosiy tamoyillarga asoslanadi. Mutalipova M.J. va Xodjayev B.X. (2014) quyidagi tamoyillarni ajratib ko'rsatadi:

1. **Moslashuvchanlik:** Innovatsion tajribalarni mahalliy ta'lim sharoitlariga va o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirish.
2. **Tizimlilik:** Innovatsion usullarni o'rganish va tatbiq etishni muntazam va doimiy jarayon sifatida amalga oshirish.
3. **Ilmiy asoslanganlik:** Tajribalarni o'rganishda ilmiy tadqiqotlar va isbotlangan metodlarga tayanib ishlash.
4. **Hamkorlik:** Xalqaro va mahalliy tajribalarni o'rganishda hamkasblar, mutaxassislar va ta'lim tashkilotlari bilan hamkorlik qilish.
5. **Refleksiv yondashuv:** Tatbiq etilgan innovatsiyalarning samaradorligini tahlil qilish va ularni doimiy ravishda takomillashtirish^[4].

Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" tushunchasi innovatsion tajribalarni tatbiq etish bilan uzviy bog'liq bo'lib, pedagogning o'quvchilarning potentsial imkoniyatlariga mos ravishda yangi metodlarni qo'llashini ta'kidlaydi^[5].

Innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etish usullari

Innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etish intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashda turli usullar orqali amalga qo'llaniladi. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) quyidagi asosiy usullarni ajratib ko'rsatadi:

1. **Xalqaro tajribalarni o'rganish:** Ilg'or xorijiy ta'lim tizimlarini tahlil qilish va moslashtirish.

2. **Professional treninglar va seminarlar:** Zamonaviy metodlar va texnologiyalarni o'rganish uchun maxsus dasturlarda ishtirok etish.
3. **Tajriba almashish:** Mahalliy va xalqaro pedagoglar bilan tajriba almashish orqali yangi yondashuvlarni o'rganish.
4. **Raqamli texnologiyalardan foydalanish:** Innovatsion ta'lim vositalari va platformalarini tatbiq etish.
5. **Eksperimental loyihalar:** Yangi metodlarni sinovdan o'tkazish va ularning samaradorligini baholash^[6].

1. Xalqaro tajribalarni o'rganish

Xalqaro tajribalarni o'rganish innovatsion yondashuvlarni joriy etishda muhim rol o'ynaydi. Jurayev B.T. (2020) ta'kidlaganidek, xorijiy ta'lim tizimlaridagi ilg'or tajribalarni o'rganish pedagoglarning yangi metodlarni mahalliy sharoitlarga moslashtirishiga yordam beradi^[7]. Bu usul quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish:** Xalqaro jurnal va nashrlardagi innovatsion metodlarni o'rganish.
- **Xalqaro konferensiyalar:** Zamonaviy ta'lim yondashuvlari bo'yicha xalqaro uchrashuvlarda ishtirok etish.
- **Tajriba almashish dasturlari:** Xorijiy pedagoglar bilan hamkorlik orqali yangi usullarni o'rganish^[8].

2. Professional treninglar va seminarlar

Professional treninglar va seminarlar innovatsion tajribalarni o'rganishning samarali usullaridan biridir. Aytmetova S.T. va boshqalar (2000) ta'kidlaganidek, bu dasturlar pedagoglarning zamonaviy ta'lim metodlarini o'zlashtirishiga yordam beradi^[9]. Bu usul quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Inklyuziv ta'lim metodlari:** Intellektual nuqsonli bolalar uchun maxsus ta'lim strategiyalarini o'rganish.
- **Texnologik innovatsiyalar:** Raqamli vositalar va zamonaviy ta'lim texnologiyalarini o'zlashtirish.
- **Psixologik treninglar:** O'quvchilar bilan samarali munosabatlar o'rnatish bo'yicha ko'nikmalarni rivojlantirish^[10].

3. Tajriba almashish

Tajriba almashish innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etishda muhim ahamiyatga ega. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) ta'kidlaganidek, hamkasblar bilan tajriba almashish yangi yondashuvlarni o'rganish va professional ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi^[11]. Bu usul quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Guruh muhokamalari:** Hamkasblar bilan tajriba almashish uchun seminarlar va uchrashuvlar tashkil etish.
- **Professional tarmoqlar:** Pedagoglarning professional jamoalarda ishtirok etishi va tajriba almashishi.
- **Mahalliy tajribalar:** O'zbekistondagi ilg'or ta'lim muassasalarining tajribalarini o'rganish^[12].

4. Raqamli texnologiyalardan foydalanish

Raqamli texnologiyalar innovatsion tajribalarni tatbiq etishda muhim vosita sifatida keng qo'llanilmoqda. Jurayev B.T. (2020) ta'kidlaganidek, raqamli platformalar va ilovalar pedagoglarning yangi metodlarni oson o'zlashtirishiga yordam beradi^[13]. Bu usul quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Onlayn ta'lim platformalari:** Maxsus ta'lim bo'yicha onlayn kurslar va vebinarlarda ishtirok etish.
- **Interaktiv vositalar:** Virtual reallik va simulyatsiya vositalaridan foydalanish.
- **Ma'lumotlarni tahlil qilish:** O'quvchilarning natijalarini raqamli shaklda tahlil qilish va yangi strategiyalarni ishlab chiqish^[14].

5. Eksperimental loyihalar

Eksperimental loyihalar yangi metodlarni sinovdan o'tkazish va ularning samaradorligini baholashda muhim rol o'ynaydi. Izbullayeva G. (2023) ta'kidlaganidek, eksperimental loyihalar pedagoglarning innovatsion yondashuvlarni sinab ko'rishiga va ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishiga yordam beradi^[15]. Bu usul quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- **Pilot loyihalar:** Yangi metodlarni kichik guruhlarda sinovdan o'tkazish.
- **Samaradorlikni baholash:** Eksperimental loyihalarning natijalarini tahlil qilish va xulosalar chiqarish.
- **Moslashtirish:** Tajriba natijalariga asoslanib, metodlarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish^[16].

Innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etishning ahamiyati

Innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etish intellektual nuqsonli bolalarni o'qitishda muhim rol o'ynaydi. Qodirova F.U. va Pulatova D.A. (2023) ta'kidlaganidek, bu jarayon pedagoglarning professional samaradorligini oshiradi va o'quvchilarning ta'lim jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi^[17]. Innovatsion tajribalarni tatbiq etishning ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

1. **Ta'lim sifatini oshirish:** Zamonaviy metodlar va texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi.

2. **O'quvchilarning moslashuvi:** Innovatsion yondashuvlar o'quvchilarning ta'lim muhitiga moslashishini osonlashtiradi.
3. **Professional o'sish:** Yangi tajribalarni o'rganish pedagoglarning professional malakasini oshiradi.
4. **Emotsional barqarorlik:** Innovatsion usullar pedagoglarning motivatsiyasini oshiradi va professional charchoqni kamaytiradi^[18].

UNICEF O'zbekistonning 2023-yilgi hisobotida ta'kidlanishicha, O'zbekistonda inklyuziv ta'limning rivojlanishi innovatsion tajribalarni tatbiq etishning ahamiyatini yanada oshiradi, chunki bu yondashuvlar o'quvchilarni umumiy ta'lim muhitiga integratsiya qilishda muhim rol o'ynaydi^[19].

Innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etishdagi muammolar va yechimlar

Innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etishda bir qator muammolar mavjud:

1. **Resurslarning cheklanganligi:** Innovatsion vositalar va texnologiyalarga kirish imkoniyatining cheklanganligi.
2. **Malaka yetishmasligi:** Pedagoglarning zamonaviy metodlar va texnologiyalarni o'zlashtirishda tajriba yetishmasligi.
3. **Vaqt yetishmasligi:** Innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etish uchun yetarlicha vaqt ajrata olmaslik.
4. **Qarshilik va stereotiplar:** Yangi metodlarga qarshilik ko'rsatish va an'anaviy usullarga sodiqlik^[20].

Ushbu muammolarni hal qilish uchun quyidagi yechimlar taklif etiladi:

1. **Resurslarni ko'paytirish:** Ta'lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar va vositalar bilan ta'minlash.
2. **Malaka oshirish dasturlari:** Pedagoglar uchun innovatsion metodlar bo'yicha treninglar tashkil etish.
3. **Vaqtни rejalashtirish:** Innovatsion tajribalarni o'rganish uchun maxsus vaqt ajratish.
4. **Jamoatchilik xabardorligini oshirish:** Innovatsion yondashuvlarning ahamiyatini targ'ib qilish va stereotiplarni yo'q qilish uchun kampaniyalar o'tkazish^[21].

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 638-son qarori (2021) maxsus ta'lim tizimida zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni qo'llab-quvvatlaydi, bu esa innovatsion tajribalarni tatbiq etishni rivojlantirishda muhim qadamdir^[22].

Innovatsion tajribalarni tatbiq etishda zamonaviy yondashuvlar

Zamonaviy ta'lim tizimida innovatsion tajribalarni tatbiq etishda ilg'or yondashuvlar tobora keng qo'llanilmoqda. White R. (2021) ta'kidlaganidek, raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlar innovatsion tajribalarni tatbiq etishni yanada samarali qilishda muhim vosita sifatida qaralmoqda^[23]. Zamonaviy yondashuvlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Raqamli ta'lim platformalari:** Onlayn kurslar, vebinarlar va interaktiv vositalar orqali yangi metodlarni o'rganish.
- **Virtual reallik (VR):** Ta'lim jarayonlarini simulyatsiya qilish orqali innovatsion yondashuvlarni sinovdan o'tkazish.
- **Sun'iy intellekt (AI):** O'quvchilarning ehtiyojlarini tahlil qilish va moslashtirilgan ta'lim strategiyalarini ishlab chiqish.
- **Xalqaro hamkorlik:** Xorijiy ta'lim tizimlaridagi ilg'or tajribalarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish^[24].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yildagi PQ-4860-son qarori maxsus ta'lim sohasida zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni qo'llab-quvvatlaydi, bu esa innovatsion tajribalarni tatbiq etishning samarasini oshiradi^[25].

Xulosa

Innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etish intellektual nuqsonli bolalarni o'qitishda muhim refleksiv kompetentsiya sifatida pedagoglarning professional samaradorligini oshiradi. Moslashuvchanlik, tizimlilik, ilmiy asoslanganlik, hamkorlik va refleksiv yondashuv kabi tamoyillar ushbu jarayonni amalda qo'llashda asosiy rol o'ynaydi. Xalqaro tajribalarni o'rganish, professional treninglar, tajriba almashish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va eksperimental loyihalar innovatsion yondashuvlarni tatbiq etishni tizimli va samarali qiladi. O'zbekistonda maxsus ta'lim tizimining rivojlanishi, ayniqsa inklyuziv ta'lim va zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi, innovatsion tajribalarni tatbiq etishning ahamiyatini yanada oshiradi. Ushbu bo'limda keltirilgan tahlillar va adabiyotlar innovatsion tajribalarni o'rganish va tatbiq etishning mohiyati va o'rnini chuqur tushunishga yordam beradi va o'quv qo'llanmaning keyingi bo'limlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

7-bob. Ijodiy va innovatsion kompetentlik

7.1. Pedagogik ijodkorlik mohiyati

Pedagogik ijodkorlik oligofrenopedagogik faoliyatda muhim kompetentsiya sifatida pedagogning ta'lim jarayonida yangi yondashuvlar ishlab chiqishi, o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ijodiy yechimlar topishi va ta'lim muhitini samarali tashkil etishini anglatadi. Ayniqsa, intellektual nuqsonli bolalar bilan ishlashda pedagogik ijodkorlik o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlarini